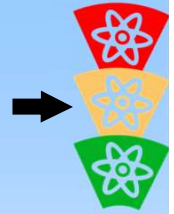

Jakub Wiener

Fyzikální podstata světla

Světlo je vytvářeno proudem fotonů (resp. zářením) o různé energii E [$\text{J}\cdot\text{mol}^{-1}$]. Vztah mezi energií a frekvencí světla vyjadřuje PLANCKova rovnice:

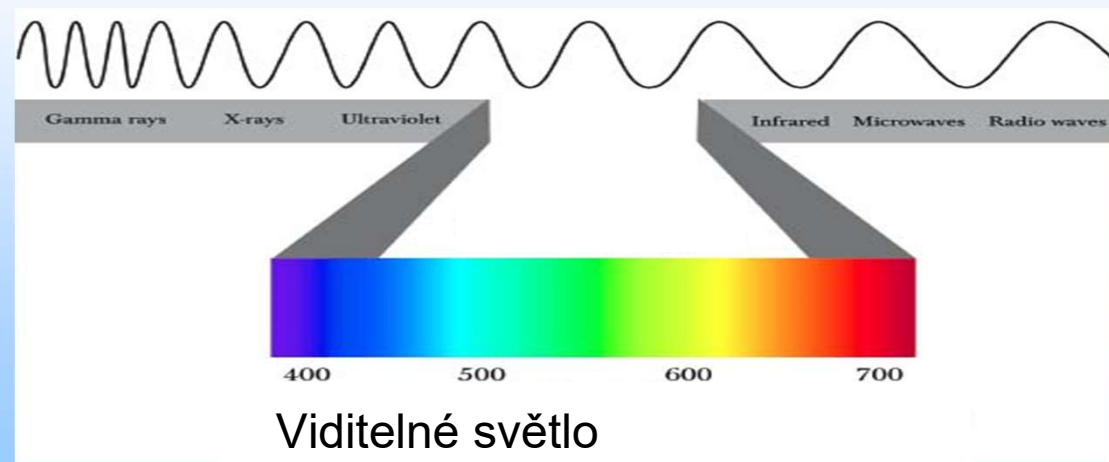
$$E = h \cdot \nu = \frac{h \cdot c}{\lambda}$$

h .... Planckova konstanta [$6,6 \cdot 10^{-34}$ J.s];

ν .... frekvence světla [s^{-1}];

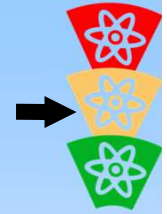
c .... rychlost světla [ve vakuu: $3 \cdot 10^8$ m.s $^{-1}$];

λ .... vlnová délka [m]

Barevnost látek

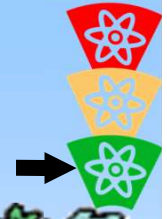

Jestliže na předmět dopadne bílé světlo, mohou nastat tři případy:

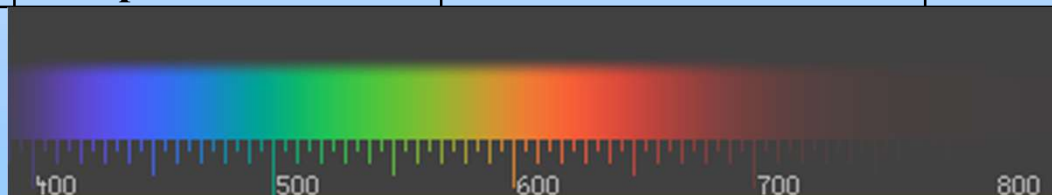
- všechno světelné záření se absorbuje – *předmět je černý*
- všechno světelné záření se reflektuje (odráží) – *předmět je bílý*
- část světelného záření se absorbuje a část reflektuje –
předmět je barevný.

Psycho-senzorické vnímání světla

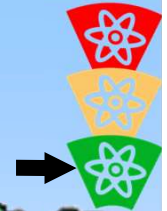
Absorbované záření			doplňková (pozorovaná, komplementární) barva
vlnová délka [nm]	energie fotonů [J.mol ⁻¹]	spektrální barva	
pod 380	více než 300 000	UV – záření	<i>není vnímána</i>
380 – 435		fialová	zelenožlutá
435 – 480		modrá	žlutá
480 – 490		zelenomodrá	oranžová
490 – 500		modrozelená	červená
500 – 560		zelená	purpurová
560 – 580		zelenožlutá	fialová
580 – 595		žlutá	modrá
595 – 605		oranžová	zelenomodrá
605 – 730		červená	modrozelená
730 – 780		purpurová	zelená
nad 760	pod 158 000	IR – záření	<i>není vnímána</i>

Míšení barev

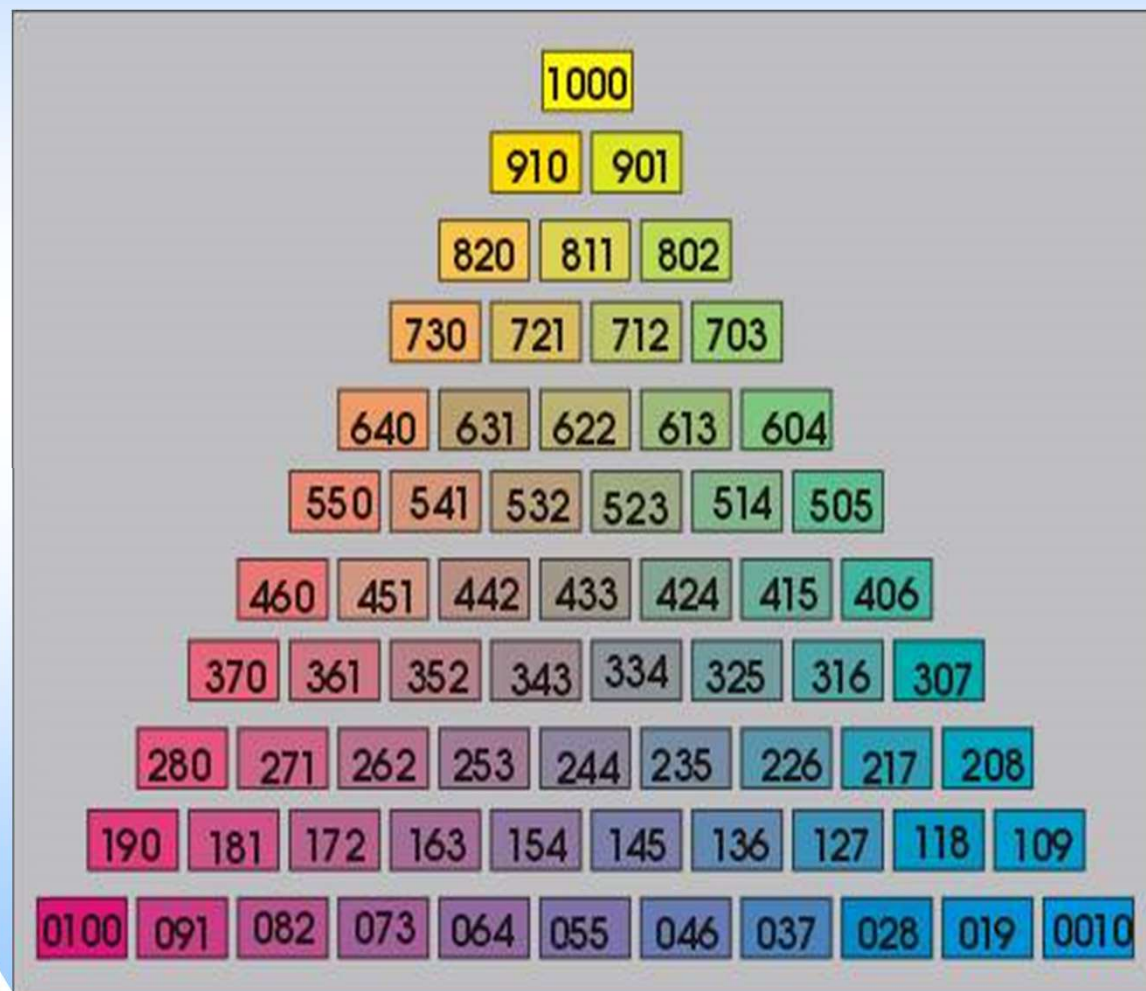
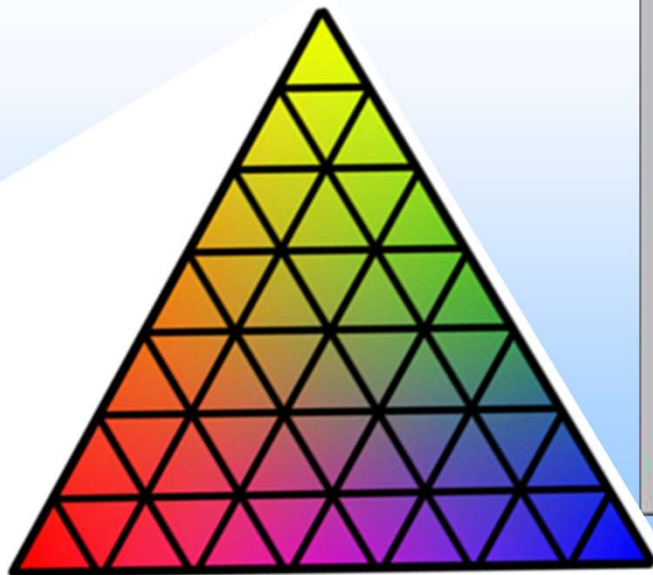
**Desítkový
systém**

Ž Č M

žlutá ~ 1000

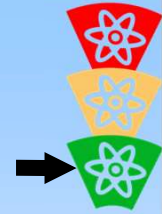
červená ~ 0100

modrá ~ 0010

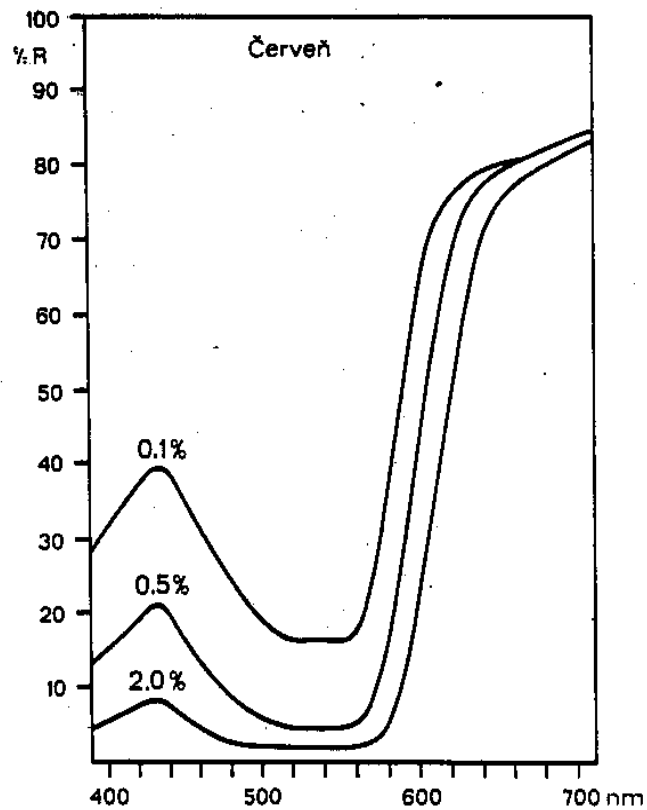

Remisní křivky

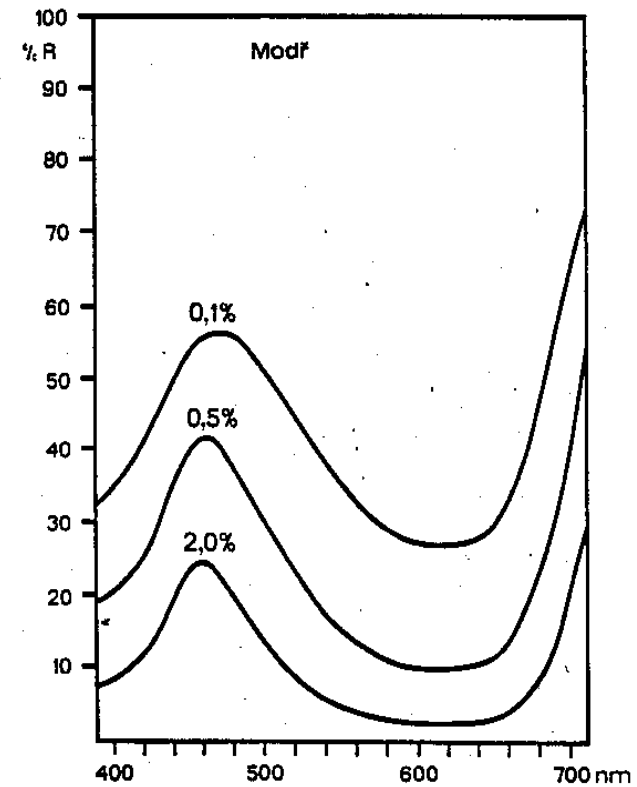

Závislost remise na vlnové délce

Měření – remisní spektrofotometr

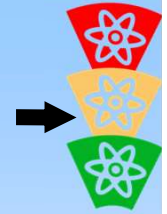
Remisní křivky koncentračních řad červeně

Remisní křivky koncentračních řad modře

Definice barviva a pigmentu

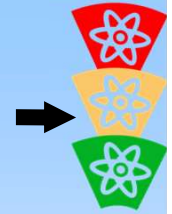

Barviva jsou typická těmito vlastnostmi: silně absorbují ve viditelné oblasti světla, vykazují afinitu k textilnímu nebo jinému substrátu, dosažená vybarvení vykazují aspoň minimální stálosti (v praní, otěru a rovněž dobrou světlostálost). Barviva se při barvení substrátu aplikují z kapalného prostředí, ve kterém jsou zcela nebo částečně rozpustná.

Pigmenty (přesněji: barevné pigmenty) tvoří samostatnou skupinu pro svou charakteristickou vlastnost - jsou nerozpustné jak ve vodě, tak i ve většině organických rozpouštědel. Jedná se o barevné sloučeniny s vysokým absorpčním koeficientem a obvykle s vysokou stálostí na světle, které však nemají žádné solubilizační skupiny. Vlivem své nerozpustnosti principiálně nemohou mít afinitu k textilním vláknům.

Požadavky na barviva

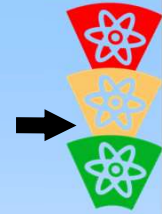

- intenzivně barevné sloučeniny
- barvivo se musí pevně vázat na obarvovaný substrát
- stálosti technologické i spotřebitelské
- ekonomická aplikace
- hygienická nezávadnost
- ...

Přírodní barviva

Pro absorpci fotonů viditelného světla připadají energeticky v úvahu elektrony ve dvojných – konjugovaných vazbách.

V přírodě existuje mnoho barevných látek, jejichž barevnost je dána přítomností konjugovaných dvojných vazeb

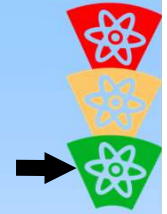
v rovně probíhajících uhlovodíkových řetězcích (karoteny ij).

U těchto látek se však nepodařilo zajistit ani efektivní aplikaci v textilním barvířství, ani dostatečné upevnění na vlákna (afinitu k vláknům nebo realizovatelný způsob ustálení).

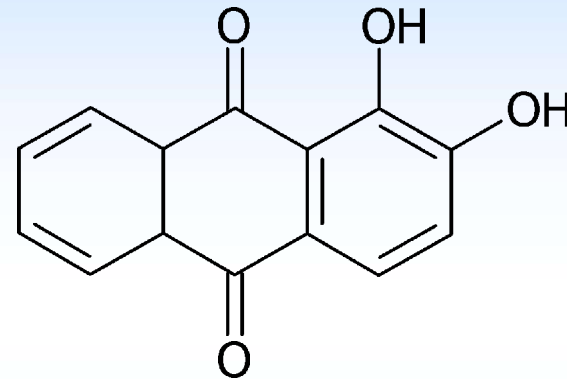

Přírodní barviva

Cestu vývoje syntetických barviv ukázala dříve běžně využívaná přírodní barviva: Indigo, Alizarin

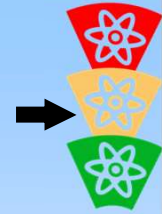
Jde o aromatické struktury. V obou směrech byla syntetizována řada imitujících syntetických barviv a velmi četné deriváty, jejichž efektivnost výroby i aplikace již na zač. 20. století zcela vytlačila původní přírodní produkty.

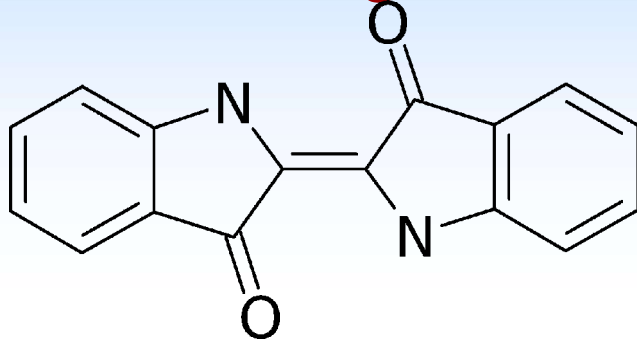
alizarin – mořidlové barvivo (z mořeny barvířské *Rubia tinctorium*), které se solemi kovů (hliníku, železa ij.) poskytovalo barevné laky červené až hnědé).

Přírodní barviva

indigo

indigo - velmi stálá
přírodní tmavá modř
z keře rodu *Indigofera*
tinctoria

INDIGO – modré barvivo z
indigové rostliny

Výtěžek malý – ze 100 kg rostlin
se získají 2 kg indiga.

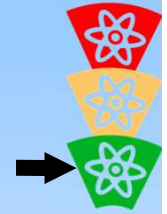
Dnes se indigo získává
synteticky (první výroba BASF
r.1890).

Použití – pro barvení denimu a
pracovních obleků

Historie přírodních barviv

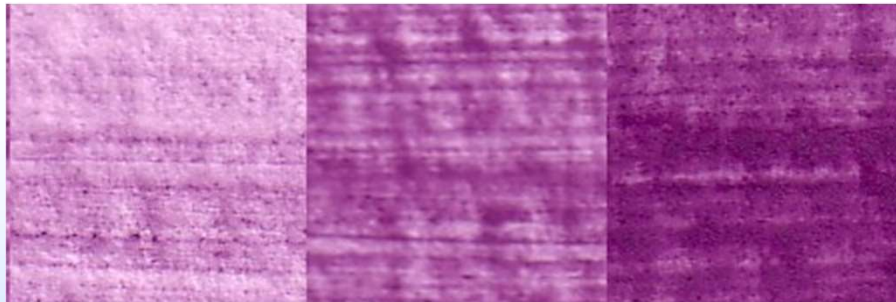

Schránky plžů, vlevo „Purpura haemastoma“, uprostřed „Murex brandaris“, vpravo „Murex trunculus“ (Muller)

Antický purpur = bromderivát indiga

1g = 3000 Kč

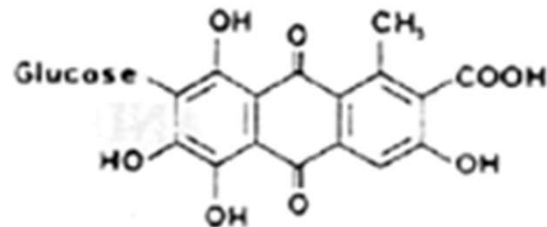
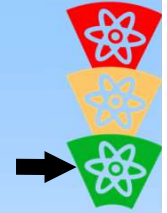
PURPUR – barvivo z mořských plžů, dibromindigo, K přípravě 1 g purpurového barviva se spotřebovalo 10 000 mořských plžů.

Tekutinu, z níž se purpur získával, produkuje žláza v těle plže. Tato tekutina je bezbarvá až mléčná. Ponechaná na slunci se mění postupně na žlutou, dále zelenou, modrou a nakonec purpurovou.

Přírodní barviva

carminic acid

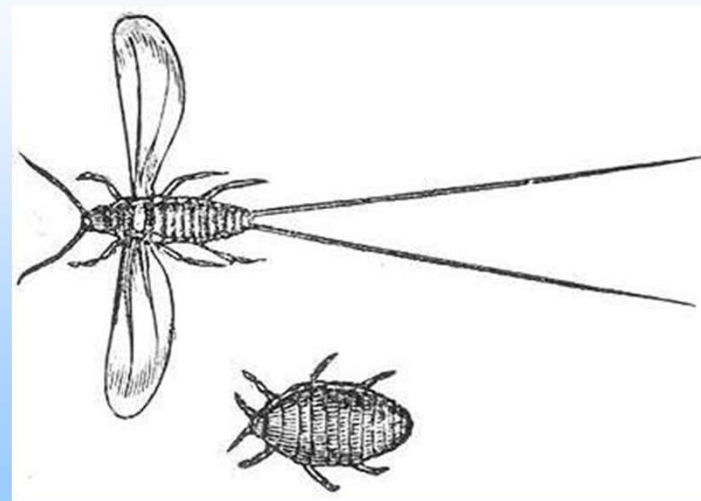
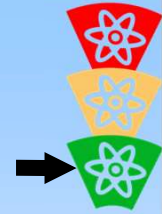
Košenila je přírodní červené barvivo, kapalina rozpustná ve vodě, ve většině jídel je její barva stále červená, při reakci se zásadou však zmodrá. Je relativně drahá a velmi často je nahrazována jinými červenými barvivy. Může způsobit životu nebezpečnou anafylaxi, astma, kopřivku, sennou rýmu.

**USD 50/kg
a USD 250/kg
for košenila
and karmín**

Získávané extrakcí z vysušených těl samiček hmyzu *Dactyloptius Coccus*, která žije na kaktusech v Peru, na Kanárských ostrovech i na dalších místech. Košenilu je potřeba velmi často konzervovat benzoanem sodným (E211). Karmín je pak přečištěné barvivo vyrobené z Košenily.

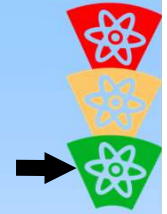

Přírodní barviva

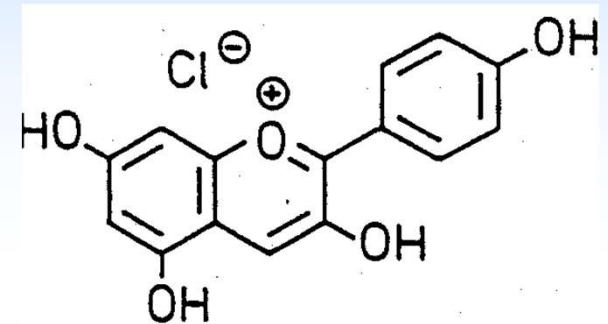

Přírodní barviva

Anthokyaniny - pelargonidin (purpurová červeň)

- *pelargonin: pelargonie Pelargonium zonale* – květ
- *mák vlčí Papaver rhoeas* – květ
- *marhaník (granátovník) obecný Punica granatum* – květ
- *náprstník červený Digitalis purpurea* – květ
- *chrpa modrá Centaurea cyanus* – květ
- *bez černý Sambucus nigra* – plod
- Červené víno

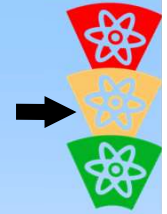

Bez černý Podstatou barviva jsou **anthokyaniny** = glukosidy anthokyanidů, které jsou rozpustné ve vodě a obecně se vyskytují v buněčných šťávách rostlin. Jsou velmi citlivé na změny pH-hodnot: v kyselém roztoku při $\text{pH} < 3$ jsou přítomny jako červené barevné kationty, mezi $\text{pH} = 7-8$ se tvoří fialový barevný základ a v silně alkalické oblasti, $\text{pH} > 11$, modrý barevný aniont. V kyselém roztoku jsou anthokyaniny nejstabilnější.

Syntetická barviva

První syntetické barvivo vyrobil W.H. Perkin v r. 1856.

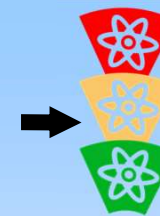
Náhodně při syntéze chininu připravil barvivo **mauvein** (derivát aminotoluenu).

Fialové barvivo, anilinové,
podle francouzského jména
fialově kvetoucí rostliny
mauve.

Následovala řada dalších objevů, např. P. Gries, objev diazoniových sloučenin v r. 1862, výroba azobarviv.

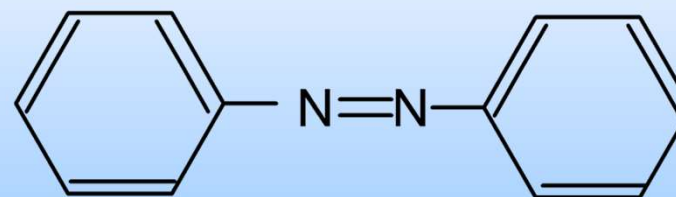
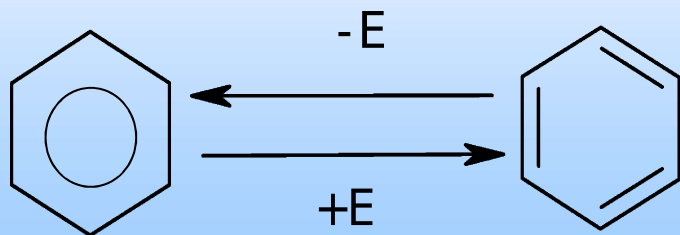
Chromoforové systémy

Postupně bylo vyvinuto řádově 10^5 chemických struktur barviv, které již nemají analogy v přírodě. Ne všechna tato barviva se prakticky uplatnila.

Vývoj dnes usiluje o vysoký molární absorpční koeficient (tj. vysokou barevnostní vydatnost), maximální stálosti vybarvení, brilanci odstínu a možnost ekonomické i ekologické aplikace.

Dnešní barviva musí být zdravotně zcela nezávadná (četná starší barviva tuto podmínku nesplňovala – častá karcinogenita).

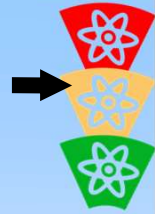

Azobenzen (nažloutlé barvy)

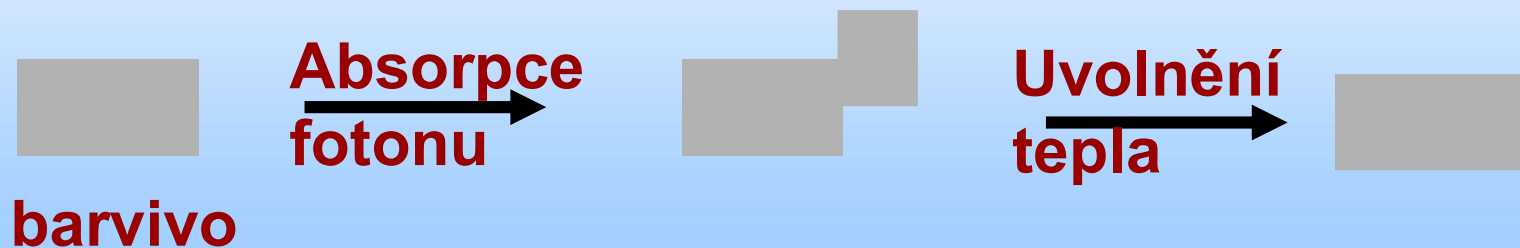
Teorie barevnosti

elektronová teorie barevnosti

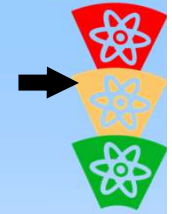
Izmailský (1913)

- schopnost sloučeniny absorbovat ve viditelné oblasti světla podmíněna dlouhým řetězcem konjugovaných vazeb v molekule, která tak může přejít pohlcením fotonu viditelného světla do excitovaného stavu.
- Molekula se vrací do stavu původního tepelnou disipací přebytečné energie.

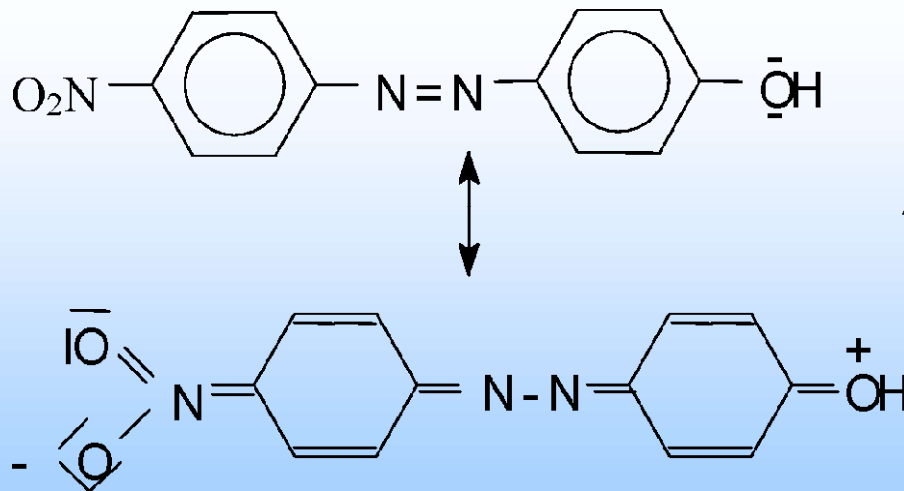

Chromoforové systémy

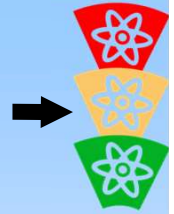
Syntetická organická barviva jsou dnes naprosto převážně deriváty **aromatických** základních uhlovodíků: **benzenu**, **naftalenu**, **anthracenu**. Barevnost je vyvolávána systemy konjugovaných dvojných vazeb, ve kterých snadno probíhají přesuny elektronů v molekulách.

4-hydroxy-4'-nitroazobenzen

Klasifikace barviv

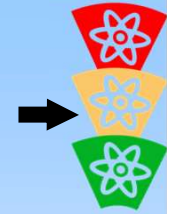
Vzhledem ke značnému počtu organických barviv a různých způsobů aplikace je klasifikace barviv nezbytná.

Členění podle:

- chemické struktury barviva
- barvířských vlastností (způsobu aplikace)

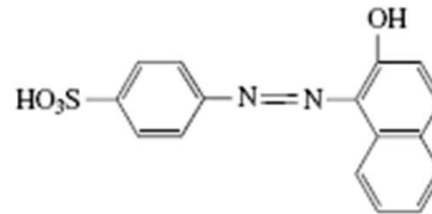

Klasifikace barviv

Podle chemické struktury, např.:

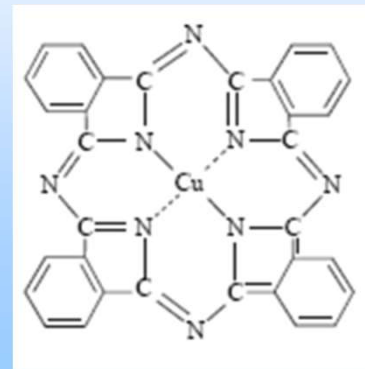
- AZO BARVIVA

- ANTRACHNONOVÁ

- FTALOCYANINOVÁ

Klasifikace barviv podle aplikace →

- přímá barviva
- sirná barviva
- kypová barviva
- indigosolová barviva
- reaktivní barviva
- kyselá barviva
- disperzní barviva
- pigmenty

KLASIFIKACE BARVIV – COLOUR INDEX

COLOUR INDEX

Celosvětová indexační služba pro veškerá organická barviva včetně polotovarů.

Každému barvivu je přiděleno tzv. colour indexové číslo
(C.I. GENERIC NAME)

Např. C.I. Generic Name: C.I. Pigment Yellow 1

C.I. Disperse Red 60

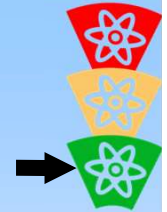
C.I. Constitution number

Např. C.I. 11680

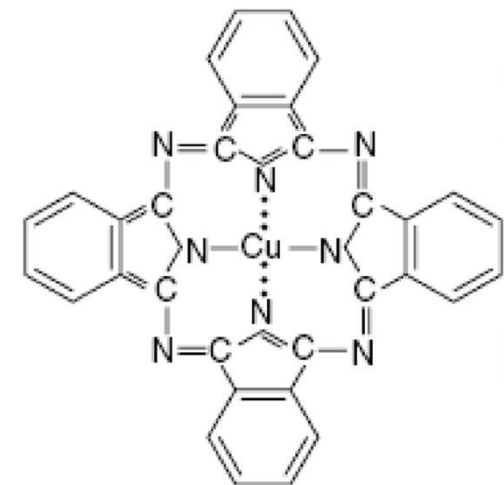

Colour index

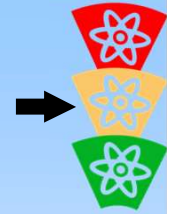
Chemical Class	Colour Index Constitution Number
Insoluble Azo	
1. Acetoacetyl	11640–11790
2. Heterocyclic hydroxy	12600–12825
3. Disazo	11640–11790
4. 2-Naphthol	20000–29999
5. 3-Hydroxy-2-naphthanilide	12300–12520
Precipitated Azo	
1. 2-Naphthol (sulfonic) acid	15500–16815
Precipitated Nonazo	
1. Xanthene	45000–45999
2. Triphenylmethane	42000–44999
Insoluble Nonazo	
1. Phthalocyanine	74000–74999
2. Anthraquinone	58000–72999
3. Quinacridone	73900–73999

Např.
ftalocyaninová
modř má Colour
Index name
Pigment Blue 15 a
Colour Index
number 74160.

Azová barviva

Vzhledem k odlišnostem od ostatních barviv se používají i některé nové pojmy:

Pasívní komponenta - produkty s obchodním označením **Ultrazoly** řady **AS**, odvozené od kyseliny 2,3 - hydroxynaftoové (“naftol”)

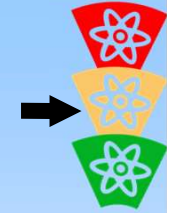
Aktivní komponenta - diazotovaný primární aromatický amin, někdy též nazývaný „báze“ nebo vývojka (“amin”).

Diazotace - reakce primárního aromatického aminu s kyselinou dusitou, uvolněnou z dusitanu sodného kyselinou chlorovodíkovou, v kyselém prostředí za vzniku diazoniové soli - aktivní komponenty. Reakce se provádí v rozmezí teplot 0 - 15 °C.

Kopulace - reakce mezi pasívní a aktivní komponentou za vzniku nerozpustného azového barviva

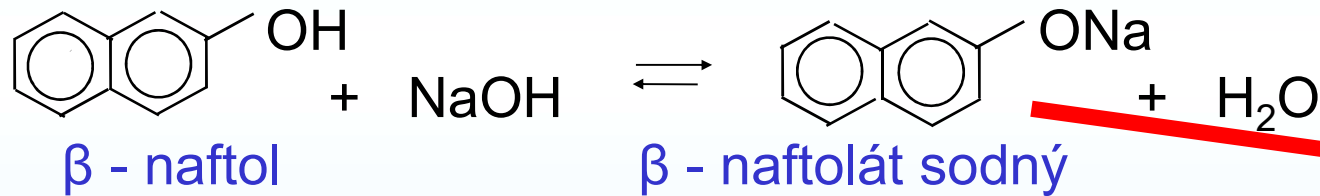

Nerozpustná azová barviva

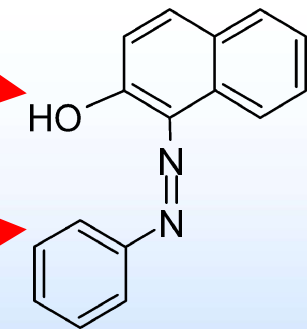
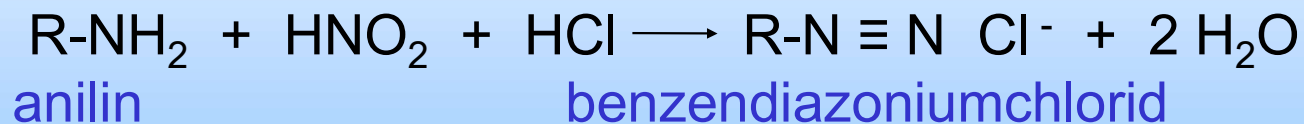

Průběh vytváření tohoto barviva je založen na následujících reakcích, které jsou uvedeny s nejjednoduššími základními látkami, β -naftolem a anilinem:

rozpuštění β - naftolu pomocí hydroxidu sodného

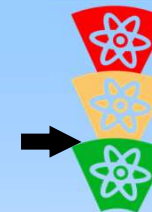
diazotace primárního aromatického aminu

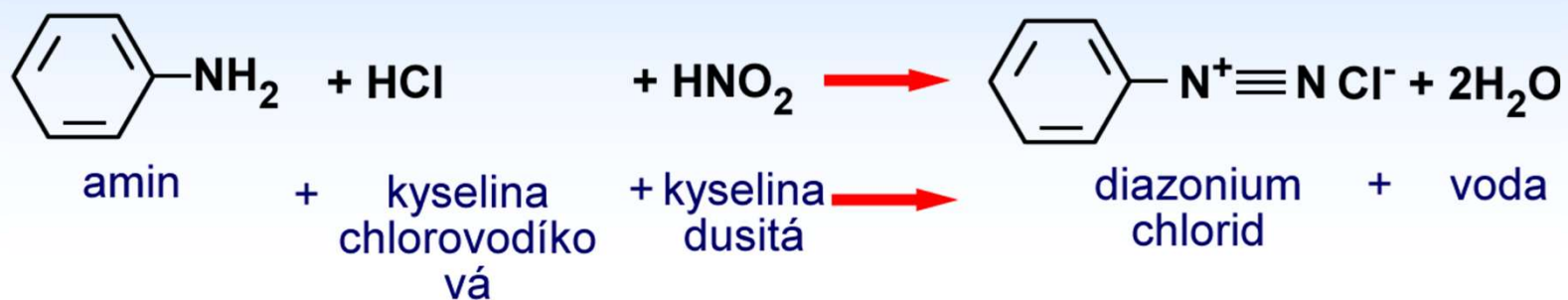
barvivo

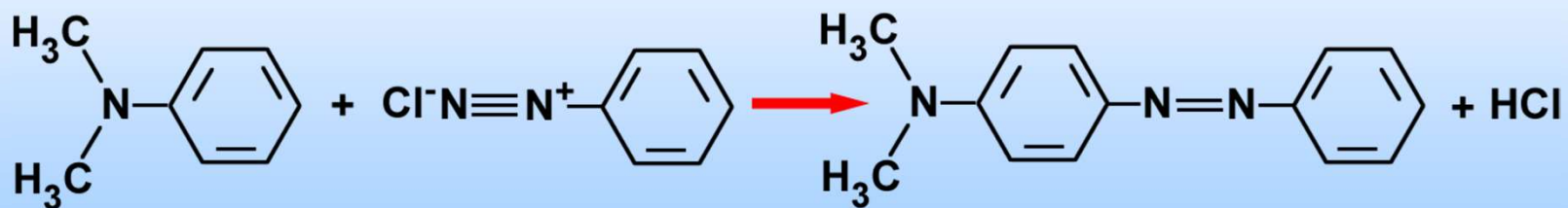
Výroba azobarviv

DIAZOREAKCE - VZNIK DIAZONIOVÉ SOLI

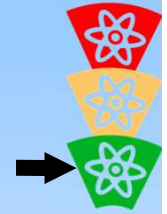
KOPULACE („coupling” = spojení) ZA VZNIKU AZOBARVIVA

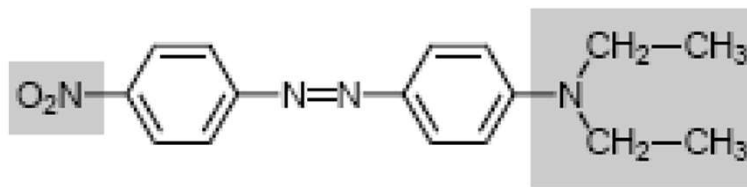

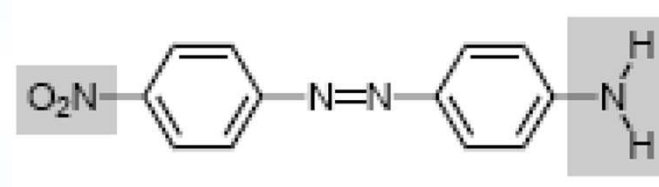
Chemická struktura a barevnost

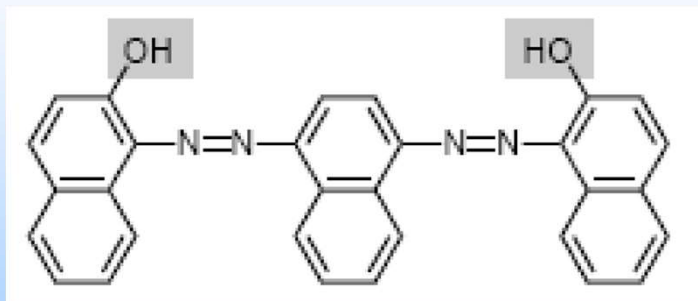
Auxochrom =

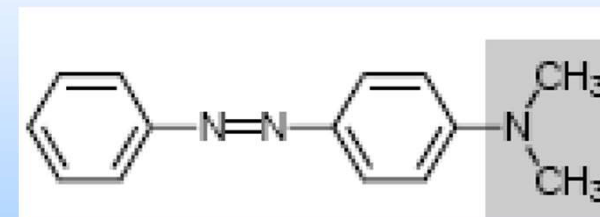
červeň

žlut'

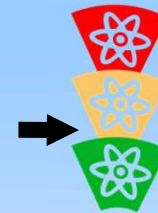
modř

zelen'

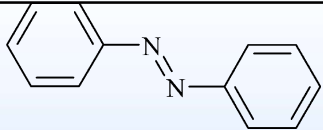
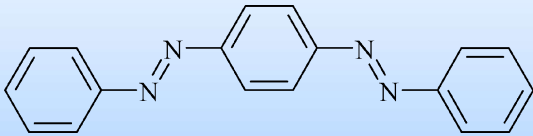
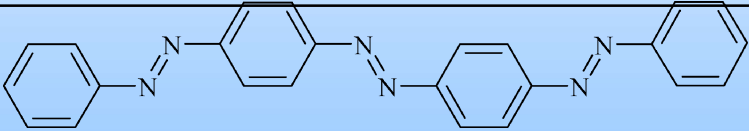
Úprava barevnosti barviva

Posunutí absorpce světla k delším vlnovým délkám se dociluje:

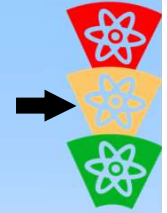
Prodlužováním systému konjugovaných dvojných vazeb např. pomocí dalších azoskupin (disazo-, trisazo-, tetraazobarviva).

U nesubstituovaných molekul byla zjištěna tato absorpční maxima:

struktura	absorpční maximum (roztok v etanolu)
	310 nm
	360nm
	395nm

Velikost barviva a afinita k vláknu

Makromolekula polymeru

Různé molekuly barviv

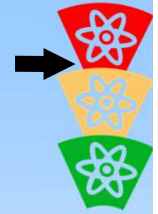

Mezimolekulové interakce (např. vodíkové vazby)

Placatá a dlouhá molekula barviva = mnoho interakcí s vlákem
= vysoká afinita k vláknu (stálosti, vytažení barviva na vlákno)

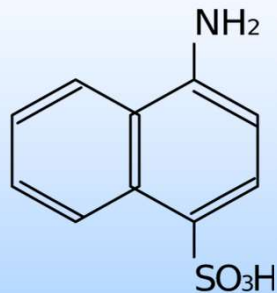

Úprava rozpustnosti barviva

barvivo rozpustné ve vodě - použijí se pro syntézu molekuly barviva výchozí meziprodukty obsahující nejméně jednu SULFOSKUPINU $-\text{SO}_3\text{H}$, která se až v závěru syntézy barviva (mnohostupňové) zneutralizuje na sodnou sůl $-\text{SO}_3\text{Na}$ (u anionických barviv).

Sodné soli barevných sulfokyselin dobře ve vodě disociují a výsledné molekule poskytují dobrou rozpustnost. Příklady běžných sulfonovaných meziproduktů:

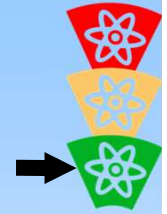
kyselina 1-naftylamin-4-sulfonová

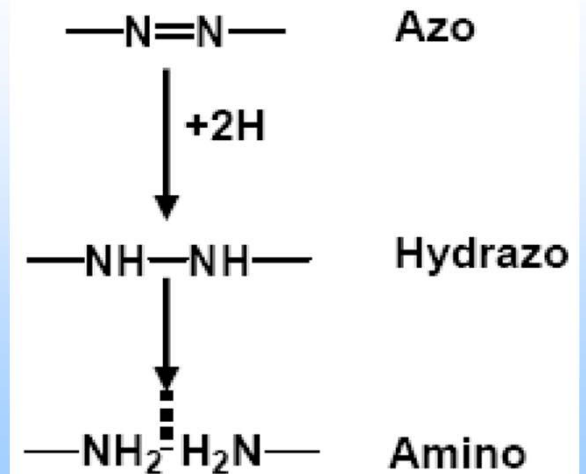
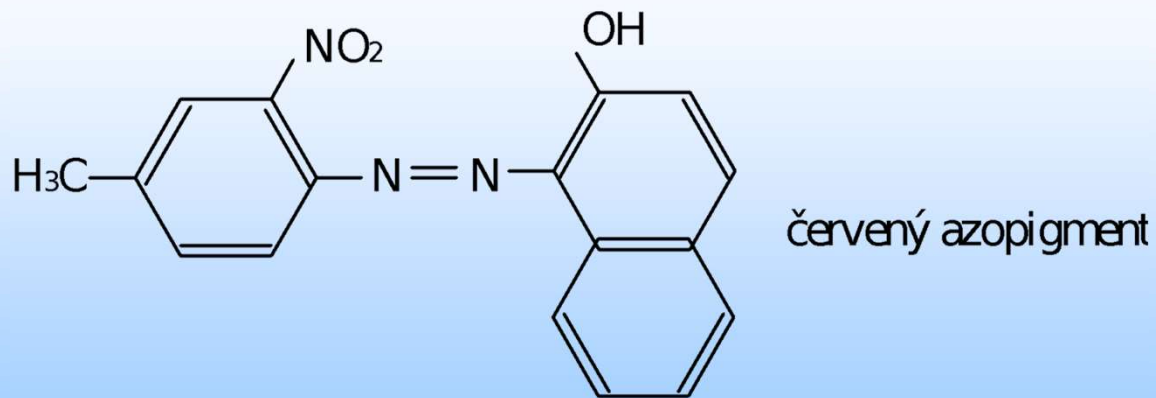
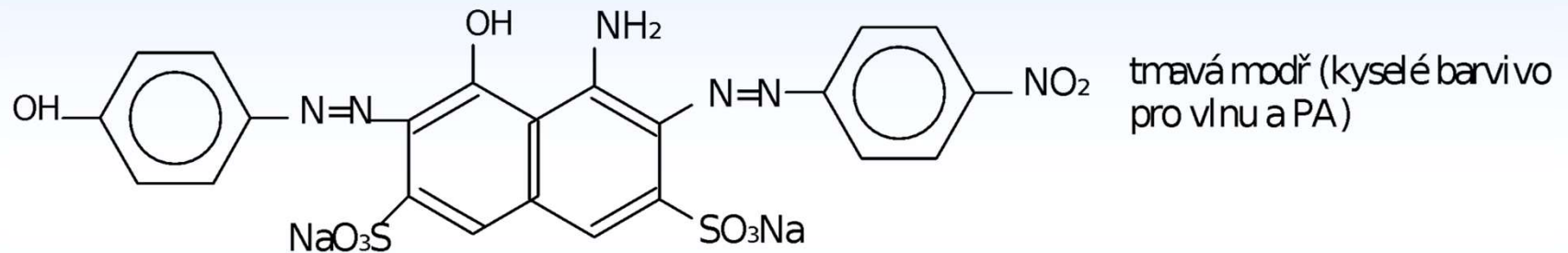
kyselina 2-naftylamin-5,7-disulfonová

Azová barviva

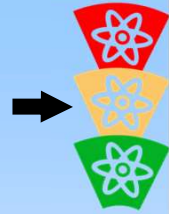
Příklad azobarviv:

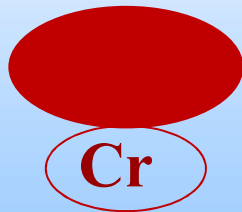

Kovokomplexní barviva

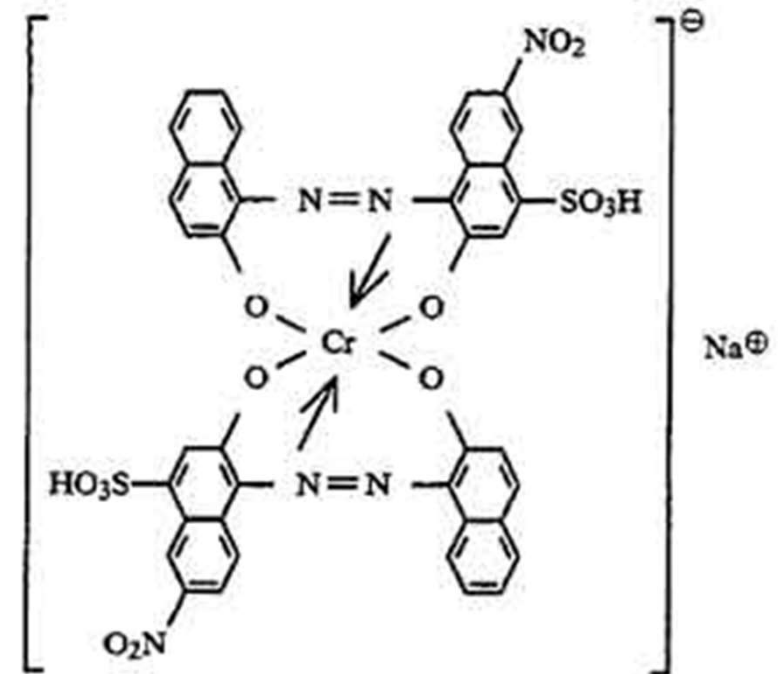
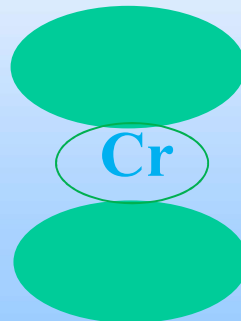

Některá (strukturně vhodná) azobarviva se snadno komplexují s kovy (např. Cr, Co, Cu, Fe...) – vznikají velmi stálé komplexy – zvýšení ale také zkalení barevnosti

1:1
kovokomplexní

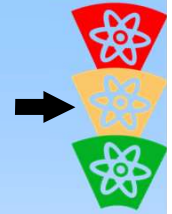
1:2
kovokomplexní

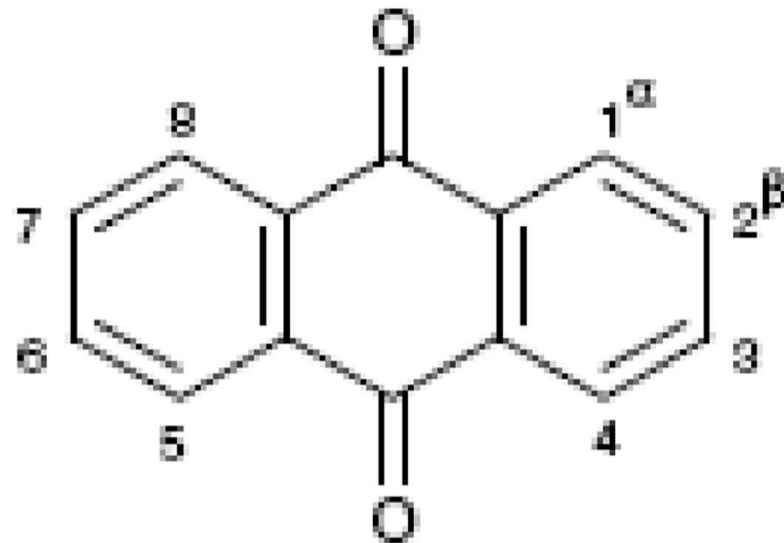
Acid Black 172 (1:2 complex)

Antrachinová barviva

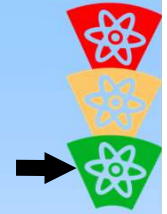

Antrachinonová barviva obsahují 9,10-antrachinon.

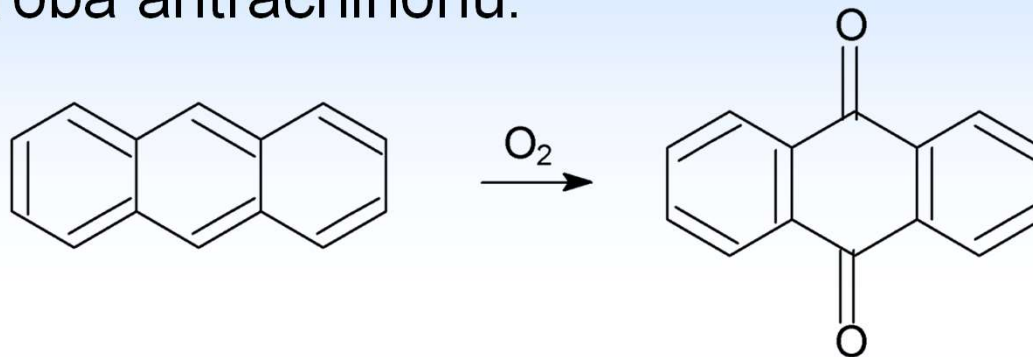

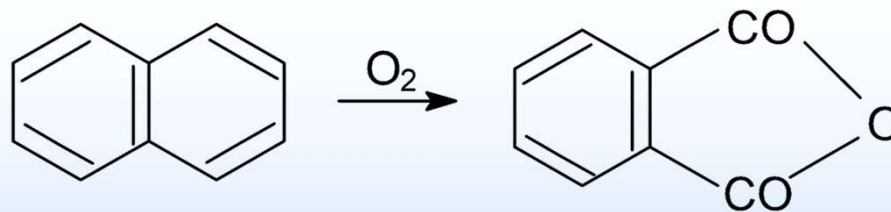
Antrachinová barviva

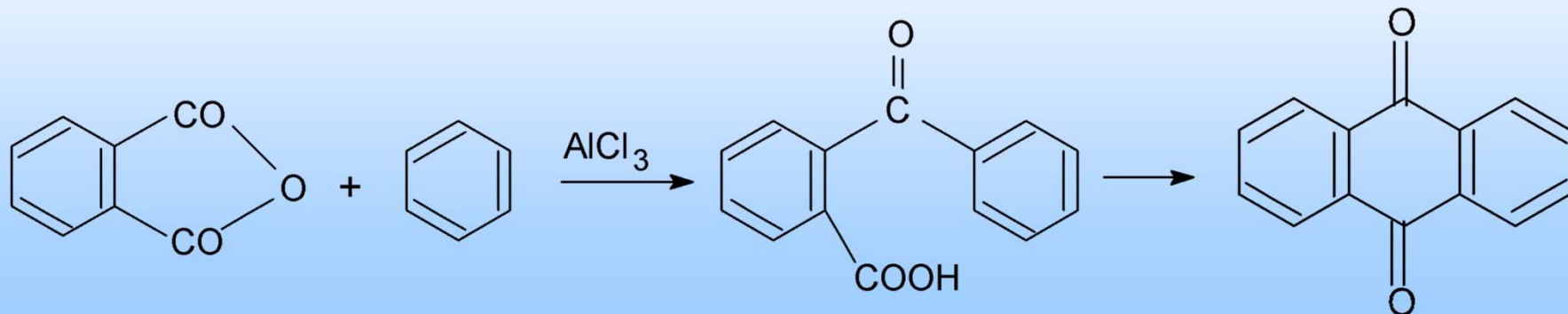
Výroba antrachinonu:

antrachinon

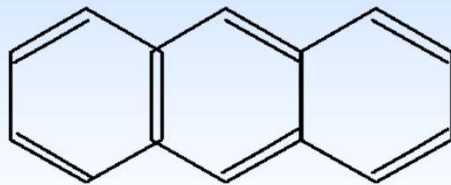
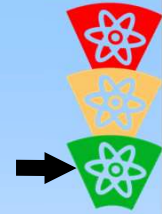

ftalanhydrid

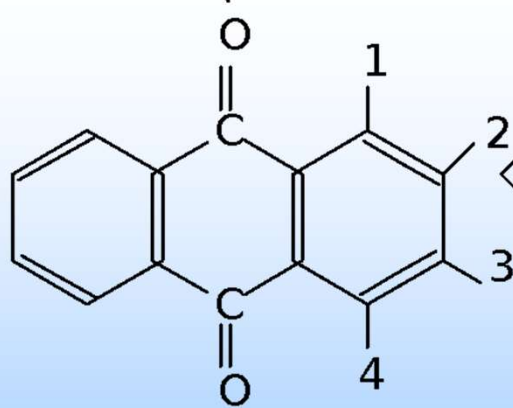

Antrachinová barviva

anthracen (bezbarvý)

anthrachinon (slabě nažloutlý)

1-NH₂, 4-OH: disperzní červeň (pro PA, PL)

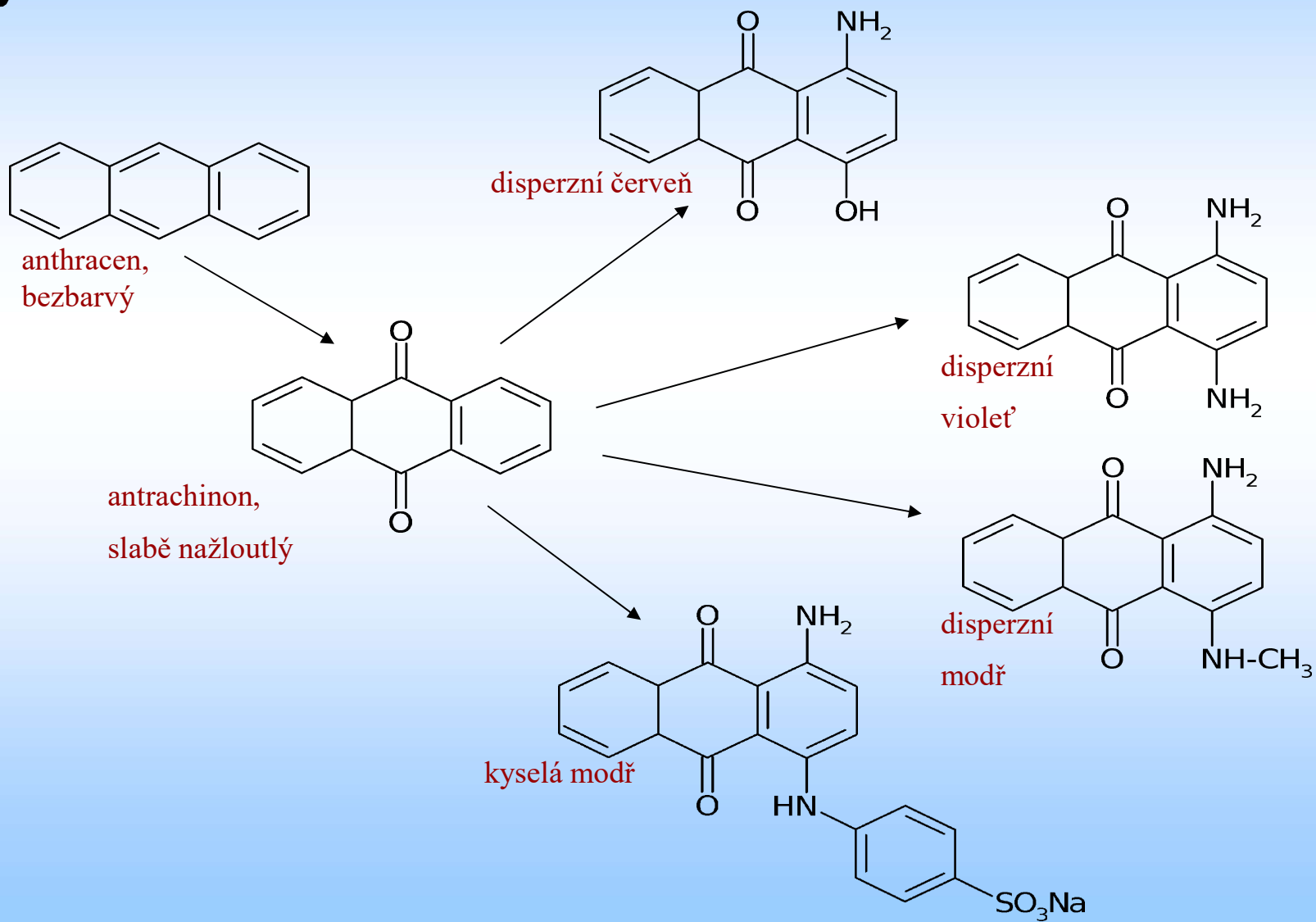
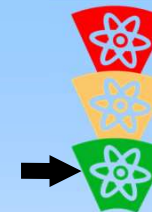
1-NH₂, 4-NH₂: disperzní violeť (pro PA, PL)

1-NH.CH₃, 4-NH.CH₃: disperzní modř pro PA, PL

1-NH₂, 4-NH — — SO₃Na: kyselá modř (pro vlnu, PA)

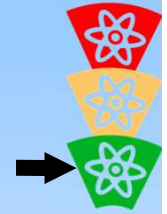
Antrachinová barviva

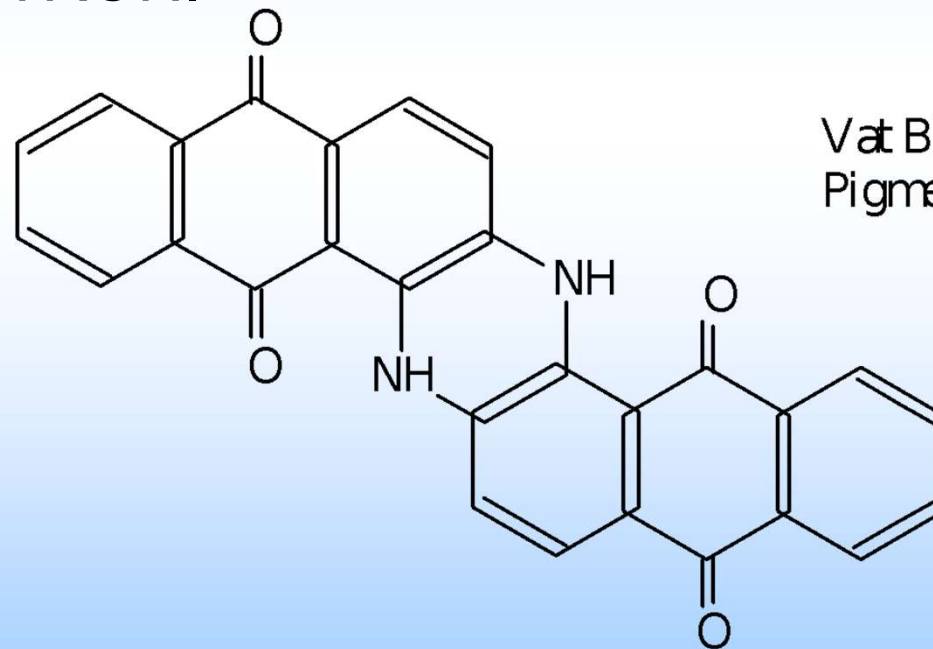

Antrachinová barviva

Významná jsou **antrachinonová kypová** barviva.

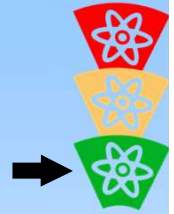
Z 1-aminoantrachinonu byl již r. 1901 připraven
INDANTRON.

Vat Blue 4, (vat=angl, kypová)
Pigment Blue 60

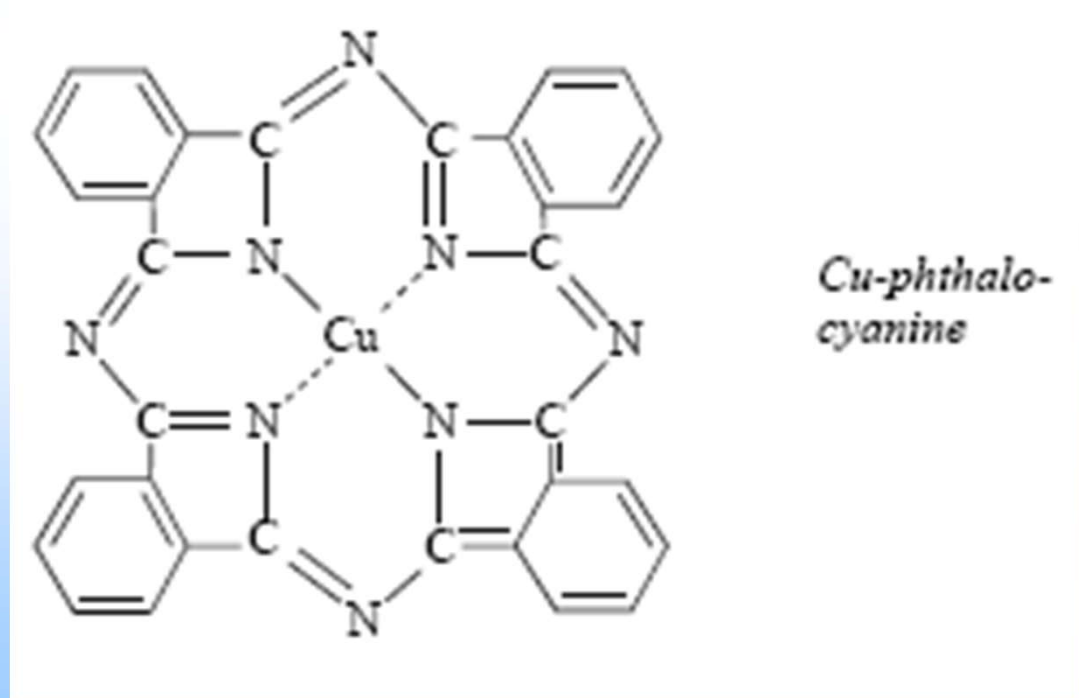

Ftalocyaninová barviva

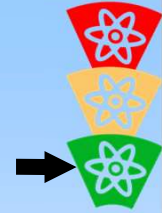
Při reakci ftalanhydridu, močoviny a chloridu mědného vzniká ftalocyanin mědi.

Z něho se připravují ftalocyaninová barviva.

Barviva

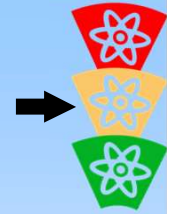

Rozdělení barviv podle způsobu aplikace,
např.:

- **reaktivní barviva**
- **kypová barviva**
- **indigosolová barviva**
- **disperzní barviva**
- **pigmenty**

Reaktivní barviva

Reaktivní barviva se váží s textilním vláknem kovalentní vazbou. Reakce probíhá mezi molekulou barviva a ionizovanou hydroxyskupinou celulosy. Reakce může probíhat jen v alkalickém prostředí.

Složení reaktivního barviva:

S – CH – M – R – X

S – solubilizační skupiny

CH – chromogenový systém

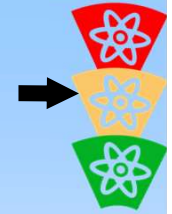
M – můstek

R – nosič reaktivních atomů, X – reaktivní atom

Pro barvení bavlny, vlny, PAD

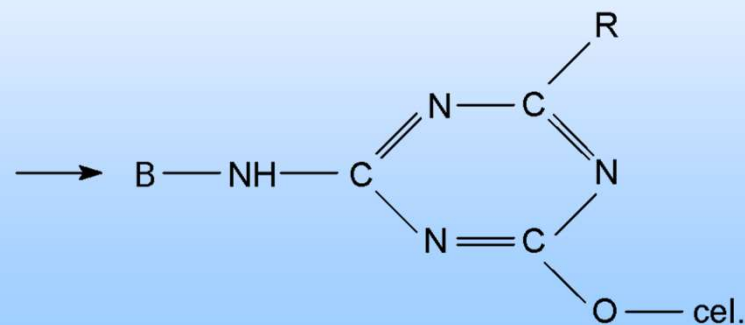
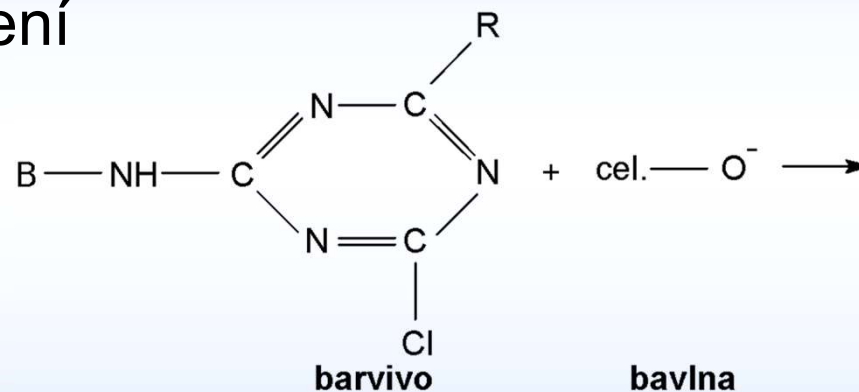

Reaktivní barviva

Chlortriazinová barviva

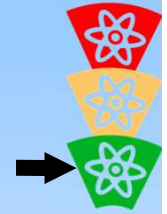
Monochlortriazinová pro tisk, dichlortriazinová pro barvení

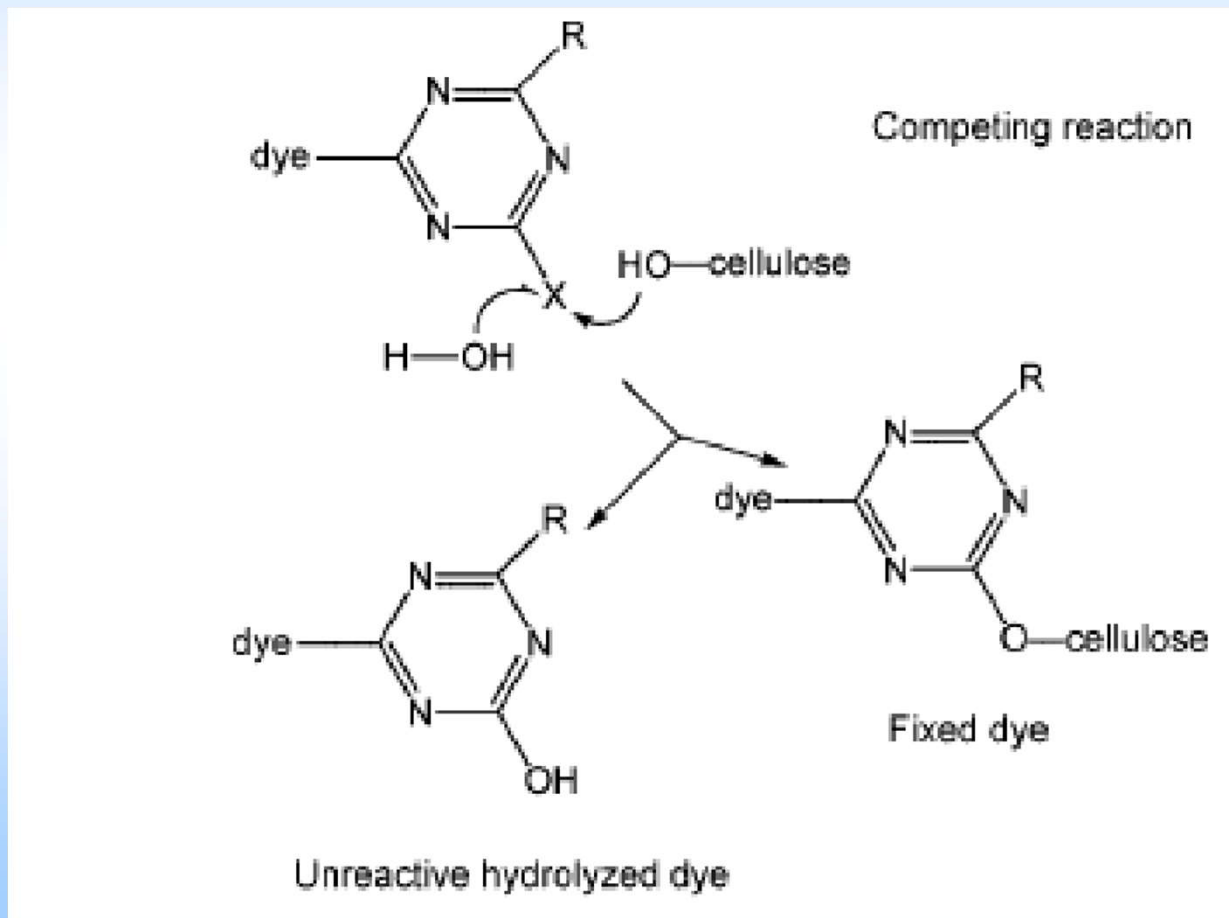

Reaktivní barviva

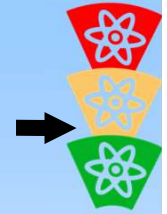

Halogentriazinová barviva

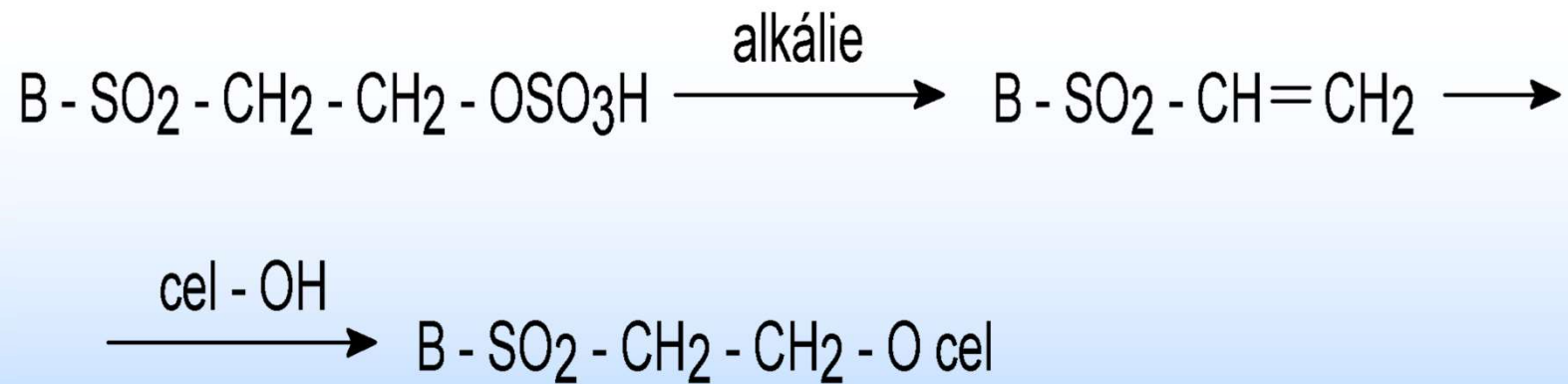

Reaktivní barviva

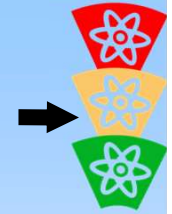

Vinylsulfonová barviva

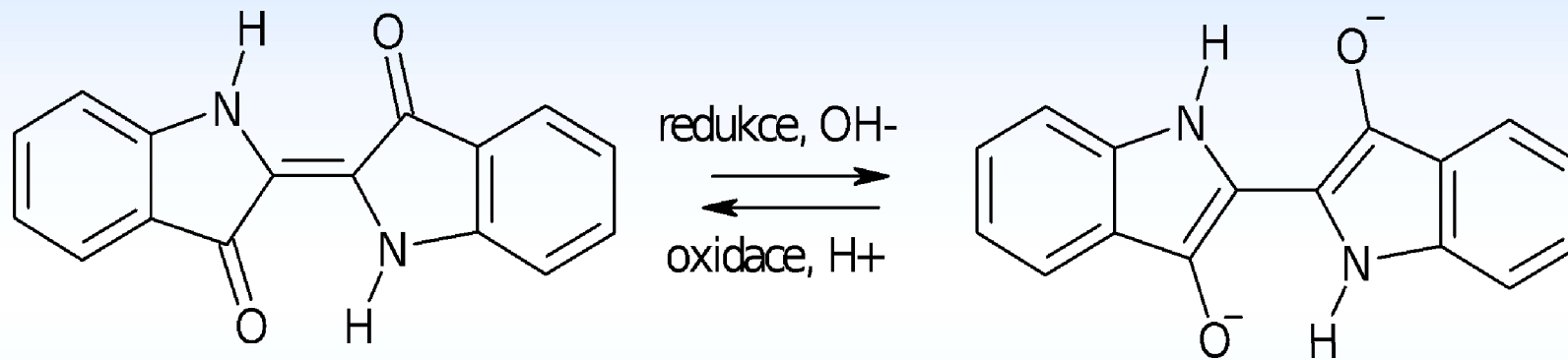

Indigoidní barviva

INDIGO

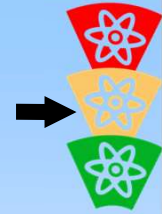

Redukcí v alkalickém prostředí (**kypování**) přechází na rozpustnou sůl leukosloučeniny (leukos = bílý, konkrétně: kalně žluté barvy) táhnoucí na vlákna. Po vybarvení se vzdušným kyslíkem

(za současného vypírání alkálie) leuko-forma oxiduje na původní nerozpustnou formu – již uvnitř vláken.

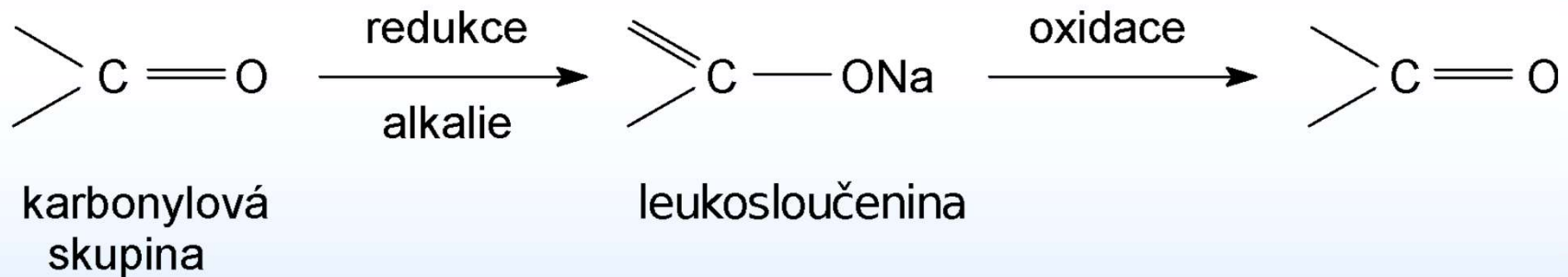

Kypová barviva

Nerozpustná ve vodě.

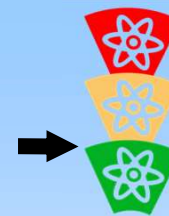
Redukční prostředky: dithioničitan sodný, sulfinan sodný

Pro barvení bavlny

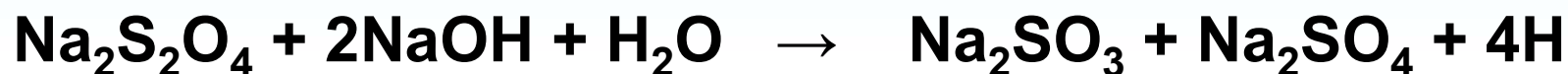

Dithioničitan sodný

Dithioničitan sodný $\text{Na}_2\text{S}_2\text{O}_4$

Silné redukční činidlo (v alkalickém prostředí)

Použití dithioničitanu sodného :

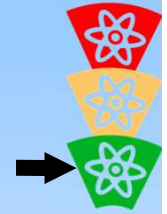
- k redukci kypových barviv
- ke stahování chybných vybarvení

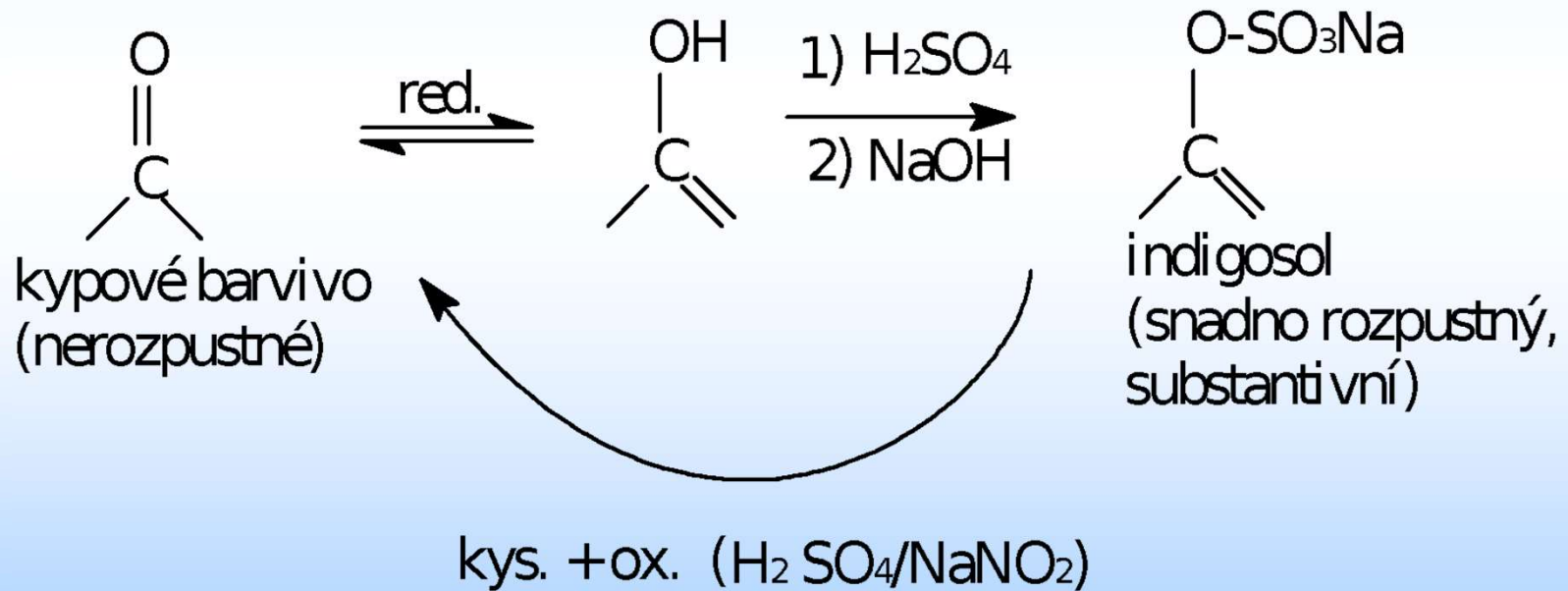

Indigosolová barviva

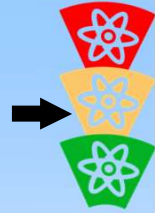
Rozpustná ve vodě.

Pro barvení bavlny, vlny

Disperzní barviva

Disperzní barviva jsou základními a nejdůležitějšími barvivy pro syntetická vlákna – zejména pro polyesterová.

Většina barviva v lázni je tedy přítomna v jemné disperzi.

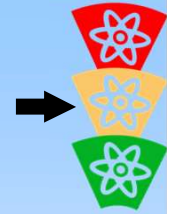
Molekula disperzního barviva se musí dobře **rozpouštět v polymeru** hydrofobních vláken. To s sebou nese značnou hydrofobnost molekuly barviv.

Pro barvení syntetických vláken

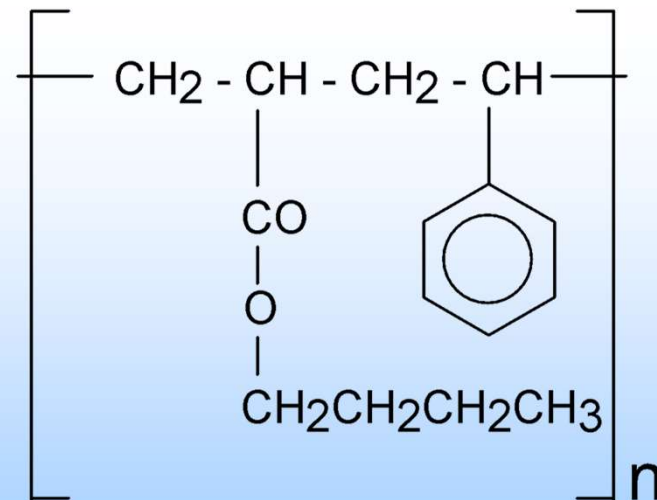
Pigmenty

Prakticky nerozpustné ve vodě a ve většině organických rozpouštědel.

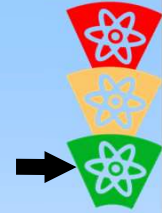
Fixují se na textilie pomocí pojidel (filmotvorné polymery)

Příklad pojidla:

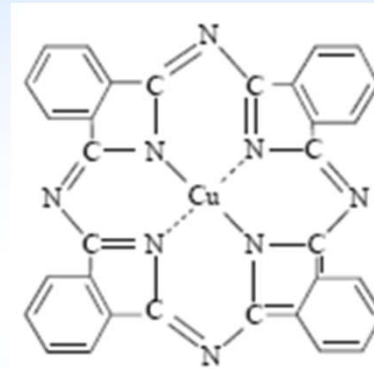

Pigmenty

Pigmenty :

- Azo pigmenty
  - N = N -
- Neazo pigmenty
(např. ftalocyanin)
- Anorganické pigmenty
(např. oxid titaničitý, síran
barnatý)

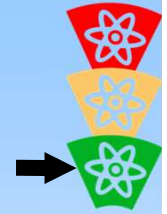
C.I. Pigment Blue 15

C.I. Pigment White 6

Luminiscence

Luminiscence zahrnuje dva jevy:

fluorescenci (k emisi fotonu dochází okamžitě po pohlcení fotonu) a **fosforescenci** (k emisi fotonu dochází po delší době).

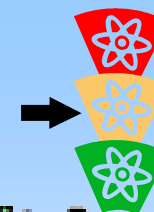
Rozdíl mezi fluorescencí a fosforescencí lze vysvětlit na základě chování elektronů v orbitalech.

Speciálním případem fotoluminiscenčních barviv jsou opticky zjasňující látky (OZP), které absorbují UV světlo a emitují světlo viditelné

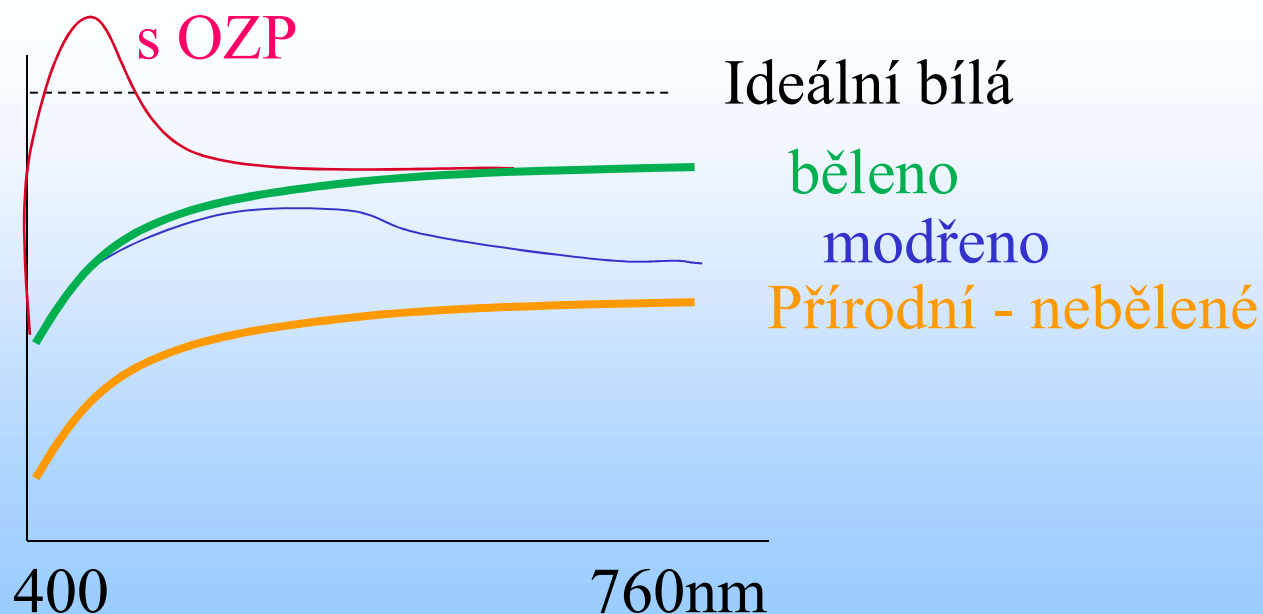

Luminiscence - OZP

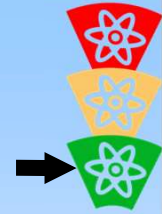

I dobře vybělené materiály mají však více či méně nažloutlý odstín, který je vlastní příslušnému textilnímu materiálu. Dosáhnou skutečné intenzivní bělosti v čistém odstínu umožňuje použití **opticky zjasňujících prostředků (OZP)**. Jejich zjasňující efekt je založen na principu fluorescence.

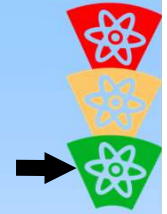
Barevnost nanočástic zlata

Rubínové sklo

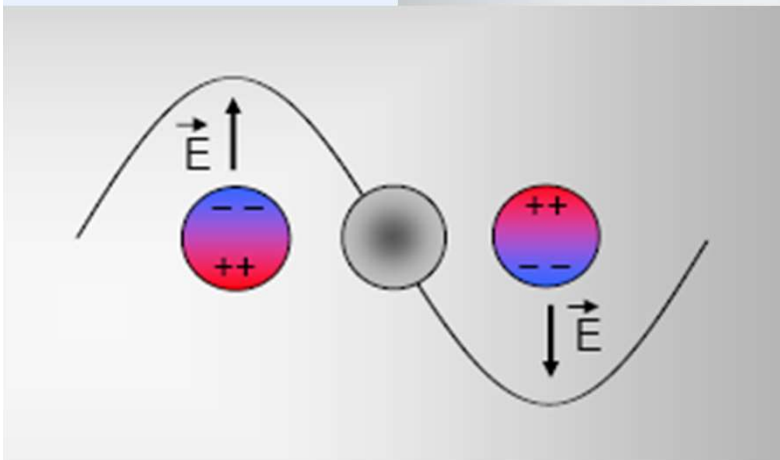
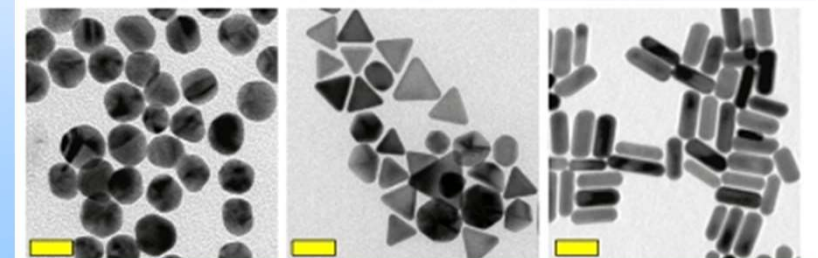

Barevnost nanočástic zlata

Malé monodisperzní částice zlata (~30nm) jsou barevné - zelené světlo (500 nm) je absorbováno = pozorovaná barevnost: červená

Světlo indukuje kolektivní oscilace vodivostních elektronů = rozptyl + absorpce

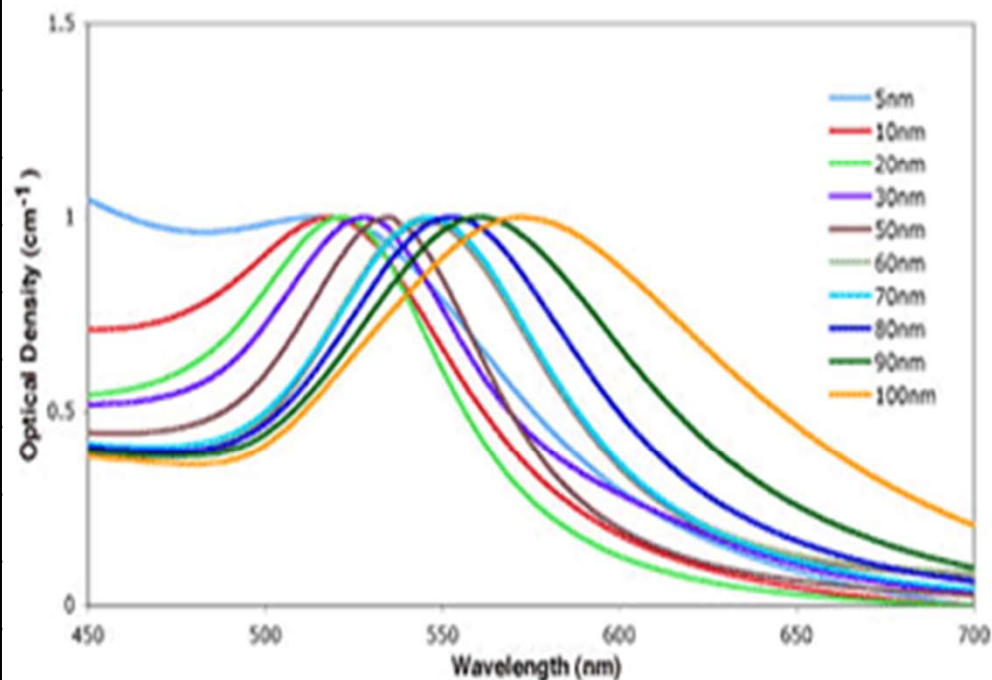

Barevnost nanočástic zlata

Diameter	Peak SPR Wavelength	Molar Ext ($M^{-1}cm^{-1}$)
5 nm	515-520 nm	1.10×10^7
10 nm	515-520 nm	1.01×10^8
20 nm	524 nm	9.21×10^8
30 nm	526 nm	3.36×10^9
40 nm	530 nm	8.42×10^9
50 nm	535 nm	1.72×10^{10}
60 nm	540 nm	3.07×10^{10}
80 nm	553 nm	7.70×10^{10}
100 nm	572 nm	1.57×10^{11}

Gold Nanoparticle Absorbance - Cytodiagnostics

Větší částice posouvají absorpci do větších vlnových délek

Děkuji za pozornost!